

Ljudska knjižnica.

III. zvezek.

Vseučiliška ljudska
predavanja.

Spisal

Prof. dr. Fr. Drtina.

Ponatisk iz „Naših zapiskov“.

Cena 10 h.

1904.

Založili „Naši zapiski“.

(Jos. Breskvar in tov.)

030034667

Natisnil J. Pavliček v Kočevju.

Vseučiliška ljudska predavanja ali vseučiliška ekstenzija, t. j. razširjenje vseučilišča med ljudstvo, je važno prosvetno in izobraževalno gibanje najnovejše dobe. Temelji na prepričanju, da je veda moč, da izobrazba ne sme biti predprava nekaterih privilegovanih slojev družbe, temveč da mora pronikniti v najširše vrste ljudstva, da mora biti demokratizovana in socializovana, da mora narod kot celoto povzdigniti i glede razuma i glede nrvnosti. To gibanje je naravna posledica splošne dolžnosti obiskovanja šole, je važno sredstvo izobrazbe v času dospelosti, ko je človek že izstopil iz šole, in je končno v organični zvezi s klicem po splošni, direktni volilni pravici. Podlaga mu je prepričanje, da je veda varna obramba zoper vsakršno prazno vero in malodušnost, in da tedaj ne sme ostati predprava nekaterih, privi-

legovanih vrst družbe: izobraženci ne smejo tvoriti izključne, zase zaključene kaste, vsi morajo biti pripuščeni, da bodo deležni tega, kar tvori pravo imetje in največji zaklad človeštva. Prava in plemenita izobrazba mora pronikniti vso družbo. Ta izobrazba ne sme biti delo in dobiček nekoliko posameznikov, temveč produkt družabnega duha, pri katerem sodelovati in katerega deležni biti smo vsi poklicani.

Znamenje modernega šolskega razvoja vobče je neprestano stremljenje za tem, da se šolstvo posploši in poljudi; in to se izraža v omenjeni splošni šolski dolžnosti. Popreje je šolska vzgoja bila enostransko podložna bodisi cerkvi ali državi, služeč enako cerkvenemu in državnemu absolutizmu. Vseučilišče je bilo cerkven zavod, saj je nastalo prvotno iz več samostanskih in katedralnih šol, katere so se osredotočile v enotno celoto: nadškof je bil najvišji nadzornik in presojevalec, on je podeljeval „veniam legendi“ (pravico predavati). Šele v novi dobi po reformaciji in renesanci, in osobito za časa prosvitljenega absolutizma osemnajstega stoletja je postala univerza državna naprava. Latinščina

je bila njen uradni in učni jezik, in šele koncem osemnajstega stoletja so dosegli narodni jeziki pravico, da se je v njih poučevalo. To je bila prva ekstenzija.

K temu se pridružuje v devetnajstem stoletju dalje težnja, da bi se poljudili vseučiliški nauki. Vse predpravice dostojanstev in stopinj vseučiliških izgubljajo absolutno ceno.

Drugi razloček modernih in starih univerz tiči v notranjem bistvu. Naloga vseučiliškega profesorja v srednjem veku ni bila, da bi iskal in našel resnico, nanovo raziskoval, ampak da je razlagal na razumljiv način resnico, katera je že bila gotova, dovršena. Zato se je stvoril tudi tehnični izraz „tradere“ (predavati). Saj je bila resnica dognana, najdena, opirajoč se na dvoje nezmotljivih in neomajnih virov: Sveto pismo in Aristotela.

Danes pa resnica ni dognana: veda se šele razvija in vstvarja s trudapolnim delom in počasnim premišljevanjem, in vedno nove zagonetke vstajajo na obzorju mislečega človeškega razuma, kateri si jih prizadeva rešiti. Pravo jedro vseučiliškega življenja niso

več dogmatične razlage, predavanja vseučiliška se neprenehoma izpreminjajo, se individualizujejo in tvorijo le splošni uvod v lastno znanstveno delo in sistematično raziskavanje, katero se izvršuje v vseučiliških zavodih, laboratorijih, muzejih, zbirkah i. t. d.

Razven tega moderni znanstveni študij sklepa tesnejšo zvezo z življenjem. Naravoslovne vede in ob nje se opirajoče tehnične iznajdbe in pridobitve so bistveno izpremenile tvarnost zemeljskega površja in imajo daljnosežne socialne učinke. Iznajdba pare, obrt, elektrika, razmnožitev in pospešitev prometnih sredstev, to vse so jako važni in smerodadni momenti. Polagoma se izpolnjuje Baconov sèn: veda je moč, in človek s pomočjo vede ovladuje prirodo in ta je njegova služabnica.

Tako je bilo najširšim vrstam omogočeno znanstveno spoznavanje. Povprečna izobrazba s tem narašča neprestano in sigurno.

Mednarodni shod visokih šol, vršivši se v Parizu leta 1900., se je zlasti pečal z vprašanjem ljudske izobrazbe in vseučiliške ekstenzije. Poročevalci skoro vseh narodov izobraženega sveta obeh

polóbel so pripovedovali svoje izkušnje, popisovali samonikle organizacije ljudske izobrazbe v svojih deželah, risali uspehe, katere je dosegel novi način poučevanja, in si prizadevali, da bi z enotno formulo izčrpili njegovo idejo in pravi smoter. V živahni diskusiji sta se izrazili sosebnó dve smeri, katerih jedna je hotela vseučiliško ekstenzijo omejiti le na pravi znanstveni smoter, razširjati znanstveno spoznavanje in znalost znanstvenih metod v vseh vrstah naroda, druga pa je hotela vse delovanje razširiti in izvsestraniti: ne samo razum in resnica, ampak tudi čustvo in volja, lepo in dobro je tu zahtevalo udeležbe in uveljavljenja. „L'esprit scientifique“ in „La haute culture humaine“ — to je bilo dvoje smeri, ki sta imeli enako odlične in zgovorne zastopnike. Shod pa se je zedinil v sklepu, da le prva ožja naloga spada vseučiliščem kot znanstvenim zavodom, druge pa — katere pomen in veljava sta se priznavala in ocenjevala splošno v polni meri — naj se lotijo ob boku univerz druge korporacije in drugi kulturni činitelji.

Tako prihajajo univerze v novi dobi iz svoje izključne osamotélosti in ne-

pristopnosti, poleg njih pa vstaja vrsta drugih šol praktičnega in strokovnega značaja. Delavsko ljudstvo postaja važen, svojepraven in zaveden član človeške družbe in v svoji slojni zavednosti se poslužuje vede in prosvete kot orožja, katero potrebuje za ohranitev in uveljavljenje samega sebe. Umetne ograje, ki so stale med sloji družbe, se odstranjujejo, vse človeštvo, ki se razlikuje in razvija v posameznikih, zadobiva v svoji celoti družabno zavest, katera postaja v modernem kulturnem in družabnem razvoju ena najvažnejših in najučinkljivejših sil.

*

Tip univerz, katere so se popolnoma odločile od ljudstva in bile dostopne samo eliti naroda, so bila angleška vseučilišča. In zanimljivo je, da si je baš na Angleškem javno mnenje najpreje izsililo, da so učenjaki vseučilišč stopili doli med ljudstvo. Zgodilo se je seve to šele tedaj, ko je bilo splošno šolstvo z zakonom iz leta 1870. definitivno urejeno, in ko so mnoge napredne in socialne reforme na univerzah samih omogočile nadaljnji organični razvoj.

Prvi poskus se je izvršil v Kambridži leta 1872. Tamošnja univerza je dobivala od številnih društev in korporacij in mestnih svetov mnogih mest (kakor Birmingham, Leeds, Nottingham) peticije, kojih vsebina je bila po poročilu profesora Jebba nekako taka: „Vemo, da si v mnogih okrajih po deželi veliko število oseb zelo želi udobnosti višje vzgoje. Te osebe niso več v letih, da bi hodile v šolo. Nimajo niti sredstev niti časa, da bi preživeli tri do štiri leta na univerzi. Mnoge izmed teh oseb so mladi ljudje iz srednjih slojev, zapósleni po celi dan v prodajalni ali pisarni, mnogi zopet so iz delavskega sloja. Kako naj se skrbi za višjo vzgojo slojev, kateri imajo le večer za izobrazbo samega sebe? V tej zadregi se obračamo do starih angleških univerz, do narodnih središč višje vzgoje. Zakaj ne bi prišle univerze k nam, ako ti, za katere govorimo, ne morejo priti k njim? Zakaj nam ne bi poslale profesorjev, mož, odličnih v specialnih panogah posameznih znanosti?“ Vsled teh prošenj je bil izvoljen poseben odbor, za začetek leta 1873. so bili organizovani na poizkušnjo tečaji v treh mestih:

Leicestru, Derby in Nottinghamu. Že pri teh prvih poizkusih nahajamo nekatere tipične znake angleške ekstenzijske organizacije:

1. Kurzi. Dosledno so se vpeljali cikli predavanj in izključena so bila posamezna predavanja. V celem kurzu je gotovo mogoče proglobiti tvarino; razlaga tu ne običi na površini predmeta, ampak prodira globlje in vstvari v slušateljevih mislih trdno imetje sistematičnega znanja.

2. Syllabi, t. j. načrt, kako se misli vseh predavanj enega kurza razvijajo, ki se tiskan razdá slušateljem. To naj bi bilo malo navodilo obsegajoče vse bistveno iz vsebine predavanj, ki pa nudi razven tega še seznam razne literature posameznega predmeta, v kateri se lahko natančneje poučiš; semtertja so bila pridejana vprašanja, ki si jih pismeno obdelal, in dodan navod, kako naj se sploh nadalje deluje in izobraža.

3. Class. Na koncu syllaba navadno stoji opazka: „Po predavanju bo profesor imel class, t. j. razložil bo še vse stvari, o katerih v predavanju ni mogel širje izpregovoriti, in bo hvaležen, če ga bodo slušatelji pri tej class vpra-

ševali o težavnih stvareh, ki bi se morda nahajale v predavanju“. S tem je v zvezi, da vsak predavatelj običajno vozi s seboj malo knjižico (library), katera obsega premišljeno izbrane knjige (okoli 200) tikajoče se predmeta predavanja in katera ostane v kraju določen čas (vsaj dokler traja kurz), in katere se slušatelji lahko svobodno poslužujejo v svojih studijah. Pri class je jako važen činitelj osebni stik predavatelja s poslušalci, vzajemno zблиžanje in poučevanje. Predavatelj pri ti priliki določi tudi nekatera vprašanja iz razlaganega predmeta, na katera morajo slušatelji pismeno izdelati odgovore. Te izdelke pa profesor popravlja, pripisuje opombe in jih vrača zopet slušateljem v naslednji uri.

4. Examen: izkušnja. Ta (seveda neobvezna) se vrši po dokončanem kurzu. Nikoli ne izprašuje sam predavatelj, temveč poseben izpraševalec, imenovan od univerze. Alfabetično pa se objavljajo imena tistih kandidatov, kateri so izkušnjo prebili.

Začetek v Kambridži je imel znaten uspeh, in stvar je dobila takoj posnemalce. Že leta 1876. se je osnovala v Londonu družba za vseučiliško ekstenzijo, in

leta 1878. je tudi Oksfordska univerza začela javna ljudska predavanja na isti način. Nekaj časa so ista bila prekinjena, toda zopet so se začela leta 1885. in odtlej vseučiliške ekstenzije tudi v Oksfordu in v Kambridži in v Londonu dosežajo nepričakovane, vedno naraščajoče uspehe.

Vsa naprava je tako organizovana, da se osnujejo središča, pod katerih okrožja spadajo posamezni kraji, kjer se vrše predavanja in kamor se iz dotičnega središča, pošiljajo predavatelji. V vsakem središču mora poslovati posebni krajevni odbor, kateri preskrbi, česar je treba s tehniške strani. Predavajo bodisi mlajši člani univerze ali pa nalašč zato nastavljeni predavatelji (lecturer), katerim je predavanje v vseučiliški ekstenziji življenjski poklic, in kateri imajo — naravno — stalno, trdno letno plačo. Često imajo na dan po dvoje predavanj na različnih krajih, za časa ekstenzije so neprenehoma neumorno delavni, vsak teden popravljajo vrsto pismenih izdelkov — toda zato pa sami sebi zbirajo jako imenitne izkušnje, ker se neposredno stikajo z najširšimi ljudskimi vrstami.

I druge angleške univerze so potem sledile temu (Durham, Victoria), štiri škotske univerze, da, tudi na severnem Irskem se je stvorila družba za vseučiliško ekstenzijo.

Leta 1898. se je vršil v Kambridži shod v proslavo 25 letnega obstoja ekstenzije. Uspeh ljudskih predavanj v Angliji je videti najočitnejše na dejstvu, konstatovanem na tem shodu, da se je tekom ene zime na raznih krajih Anglije priredilo 488 serij predavanj, v katerih je bilo zapisanih do 50.000 slušateljev.

Delavsko ljudstvo je posebno navdušeno za te kurze. Jeden predavatelj Oksfordskih opozarja, da je na mnogih krajih število slušateljev doseglo višino do 600, da dobiva po vsakem predavanju v pregled 40 do 50 pismenih sestavkov in da mora pri class odgovarjati na različna pogosto prečudna vprašanja. Nekoč bi bil skoro celo noč porabil za odgovarjanje: da bi prišel v posteljo, je moral dati luči pogasiti.

Tvarine, o katerih se predava, so raznovrstne. Najbolj zanimajo historična, prirodoslovna, literarna in narodnogospodarska razmotrivanja.

Razvidno je iz tega, da je pri angleški ekstenziji zlasti važen socialni moment. Profesor Jebb ocenjuje ta pomen tako-le: „Razni družabni sloji se zbližujejo vzajemno, in zbližujejo se tem lažje, ker posreduje ljubezen do studija. In ako je univerza izkazala svoje usluge, jih je od druge strani tudi prejela. Predavatelji sami so si po mestih, koder so hodili, pridobivali dragocenega poučenja. „Vseučilišča si pridobivajo spoštovanje in ljubezen celega naroda.“

Južna Anglija je dandanes razdeljena z ozirom na ekstenzije: v središču je Londonsko okrožje, na zapadu Oksfordsko, na vzhodu pa Kambridžsko.

Sistem vseučiliške ekstenzije, kakor je bil doslej popisan, je bil v poslednjih letih dopolnjen z novo napravo, katera se je v Angliji in v Ameriki dandanes že popolnoma uživila, na evropski celini pa se začenja radostno razvijati. Namreč počitniški tečaji (summer-meetings, cours des vacances). O počitnicah starodavne angleške univerze odpirajo svoje dvorane najširšim slojem. In baš v Angliji je ta naprava neutajljivega pomena in vpliva. Način angleškega vseučiliškega življenja je čisto

poseben; mesta kot Oksford in Kambridže s svojimi starodavnimi kolegiji, obširnimi parki in z vsemi spomini srednjega veka učinkujejo na poseben način in s privlačnostjo na vsakega, kdor enkrat zaide med nje. Učinek tistega, kar se tu nazivlje „genius loci“, na vsakega obiskovalca se ne sme podcenjevati. Poleg tega imajo zbirke in vseučiliški zavodi jako blagodaren, vzpodbujajoč vpliv na udeležence. Zanimljivo je, da ti počitniški tečaji začenjajo povzročati pravi naval tujcev iz vseh krajev sveta in da se o počitnicah tu zbirajo prvi zastopniki angleške vede. Med slušatelji čitamo odlična imena angleške družbe, državnike, da, celo bivšega naučnega ministra Aclanda. Razen tega pa počitniški kurzi posredujejo še natančnejše seznanjanje med dijaštvom samim, osredotočujejo in spajajo posamezna razna središča vseučiliške ekstenzije in postajajo polagoma pomenljiva za mednarodne stike sploh.

V Oksfordu se je leta 1897. naštelo 143 navzočih tujcev, leta 1899. pa 220, in to število bo gotovo naraščalo. Največ tujih udeležencev je iz učiteljskih krogov,

iz šol vsake stopinje, kateri prihajajo sem na stroške domače svoje vlade ali pa na svoje stroške.

Jasno je iz tega obrisa, ki sem ga podal, da ekstenzija dandanes v Angliji dosega popolen uspeh. Vseučilišča v svojih z mahom poraslih zidovih so že dolgo časa stala izven javnega življenja in ljudskega pokreta. Narod jih ni poznal, tvorila so aristokratsko elito, odločeno kasto. To se je izpremenilo: nekaj ljudi dobre volje, pravilno umevajočih nalogo sedanje dobe, je zblížalo starodavne univerze z ljudstvom in — kakor se dandanes splošno priznava — ohranilo univerze same ter jim vrnilo njih življenjskost. Neki northumberlandski premogokop priznava v pismu tajniku ekstenzije v Kambridži: „Prisotnost kambridžskih predavateljev sredi delavcev povzdiga le-te — kot se zdi — v višjo sfero. Hkratu postaja Kambridže zanimljivo in vse, kar spada k nji, in celi stan, iz katerega je predavatelj, je ljubljen in blagrovan.

*

Celo angleško gibanje vseučiliških ekstenzij so posebno v Ameriki posnemali. Prvič čujemo tu o ekstenziji leta 1887. Vzprejet je bil angleški sistem in prilagoden krajevnim razmeram. V državi New-York je bila za leto 1890. v proračun vložena postavka 10.000 l. sterl. kot podpora za ekstenzijo. Ameriška ekstenzija ima dvoji znak: je predavateljska in pa knjižniška. Nazivlje se tudi Home-education, t. j. domača vzgoja baš z ozirom na to drugo možnost. Tu se sistematično poučuje s knjigami, ki se prevažajo iz kraja v kraj. Sedaj je bolj priljubljeno ime Popular education. Sistem, kakršen je v veljavi pri pravem predavateljskem delovanju, niso posamezna predavanja, temveč samo kurzi, obsegajoči 3 do 10 predavanj. Poleg New-Yorka se v delovanju ekstenzije osobito odlikujeta Chicago in Philadelphia. V Chicagu je vseučiliški prezident Harper leta 1892. odločno poudarjal, da je naloga vseučilišča ta, „da prenese svoj vpliv iz ozidja in ponudi marljivim moškim in ženskim v celi deželi vsega, kar jim more biti v prid iz zakladov visokih šol.“ Kmalu se je ustanovila posebna

družba, združujoča ekstenzijske težnje vseh držav, pod imenom „The American Society for the Extension of University Teaching“, in z njeno pomočjo se je osnoval poseben zavod, seminar za pripravljajno izobrazbo sposobnih ekstenzijskih predavateljev. Nastali so tudi posebni časopisi, posvečeni ekstenziji.

Domačega, starejšega izvira so bili ameriški počitniški kurzi (summer-meetings). Prve počitniške kurze je priredil profesor zoologije Agassiz leta 1873. V Ameriki je namreč praktičen predpis, da je šolsko leto razdeljeno na obročja po tri mesece (trimestri), tako da počitnice tudi trajajo tri mesece, in o počitnicah se lahko vrše ti kurzi.

Zlasti znani in priljubljeni so počitniški kurzi po sistemu Chautauqua. Ime samo je indiansko in prvotno pomenja razkošno mesto za poletno bivanje ob bregovih jezera Chautauqua v južnozahodni pokrajini New-Yorški. Ob poletnih mesecih se ondi zbira po 3000 do 10.000 ljudi iz raznih krajev ameriških, da prebivajo v prosti prirodi. Če je norveški profesor Vold označil angleške ekstenzije sploh kot zborovanje, spominjajoče ga starih grških

slavnosti, smatra nemški ameriški historik Holst institucijo Chautauqua poleg niagarskih vodopadov za najzanimljivejšo stvar, kakršna se v Ameriki sploh lahko vidi. Ondi se vrše sistematična predavanja iz vseh znanstvenih strok, prirejajo se glasbeni in pevski koncerti, umetniške razstave. Če je naval velik, tedaj je na razpolago velikanski amfiteater, ki lahko vzprejme 5000 do 6000 ljudi. Tja se vabijo odlični tujci, učenjaki in umetniki, in če je predavatelj posebno priljubljen, ga pozdravljajo z navdušenim pozdravom, takozvani Chautauqua-salute: vsi udeleženci v popolni tihoti mahajo z belimi robci — tako so najpreje pozdravljali gluhonemega prof. Greena, kateri je pantomimično predočeval različne dogodke iz Kristovega življenja.

Za podobnimi smotri smeré razne ameriške družbe za etično kulturo (Societies for ethical culture). Prvo tako družbo je ustanovil znani voditelj kulturnega pokreta Fel. Adler leta 1876. v New-Yorku; dandanes šteje ta družba do 800 rodbin. Podobne družbe so nastale tudi po drugih krajih, zlasti v Chicagu, Philadelphii, Saint Luisu, in so se preselile i na evropsko celino

(na Angleško, Nemško: Berolin, v Avstrijo: Dunaj, na Švicarsko: Curih). Razne angleške institucije, ki so nastale s pripomočjo dijaštva, praktično vplivajo moralno in socialno. Tako so že leta 1854. ustanovili krščanski socialisti (seveda ne katoliški!) v Londonu Working Men's College, ki naj združuje vse napredne moške vseh slojev družbe in nudi delavcem priliko, da si pridobe višjo izobrazbo. Možje svetovnega slovesa, kakor Hunley, Ruskin, Tyndal, Harrison, so predavali na tem zavodu, in tisoči delavskega ljudstva so uživali dobrote, ki se tu razdavajo na tako plemenit način. Pastor Barnett je leta 1883. predlagal, da naj se osnavljajo nekake dijaške kolonije (University-Settlements) v delavskih okrajih. Nastala jih je cela vrsta, in naloga je označena v § 1. pravil sledeče: „Ponuditi priliko za pouk in zabavo in osveženje prebivalstva ubožnejših londonskih okrajev, urediti raziskavanja o življenjskih razmerah revežev in ustanavljati ter po svojih močeh podpirati podjetja, ki imajo namen izboljševati te razmere.“ Izmed teh zavodov se posebno odlikuje Toynbee-Hall v Londonu, nekakšen

klub, kjer se dijaki in delavci redno sestajajo in sklepajo prijateljske zveze.

Najiminitnejša človekoljubna naprava je pa ljudska palača (People's Palace), ki je bila pozidana popolnoma po načrtih, ki jih je označil pisatelj Walter Besant v romanu „All soits and conditions of Men“, in bila otvorjena slavnostno 14. maja 1887. Ima bogato knjižnico in čitalnico, delavnice, zabavne prostore, gledišče, koncertno dvorano itd. Dijaki sami se vrsté, nekateri so ondi vsaj en večer v tednu, drugi se popolnoma posvetijo zavodu, da celo ondi stanujejo (residents) in so tudi govorniki in zaupniki revežev v občinskem in uboštvenem zastopu dotičnega okraja. Toynbee-Hall ima n. pr. prostora za trideset takih rezidentov.

*

Na Francoskem so si izbrale razne družbe smoter izobražati in povzdigati ljudske sloje, zlasti delavske. Družba francoskih pozitivistov (pod Laffitejevim predsedstvom) je v drugi polovici devetnajstega stoletja mnogo storila za višjo ljudsko izobrazbo (L' Enseignement populaire supérieur) s sistematičnimi kurzi

in predavanji osobito ob nedeljah. Občine so ustanovljale Cours d' adultes za nadaljnjo izobrazbo šoli odrastle mladine, in po nesrečni prusko-francoski vojni je Jean Macé osnoval Ligue française de l' Enseignement, katera bi naj bila zlasti najširšim slojem omogočala izobrazbo v posameznih vedah. Ko pa so bile leta 1898. reorganizovane francoske univerze, je tu našla tudi misel vseučiliških ekstenzij rodovitna tla, in ta institucija se dandanes začenja radostno ukoreninjati v posameznih vseučiliških središčih.

Poleg tega pa opazamo v zadnjih letih v Franciji posebno gibanje, označevano „Universités populaires“ (ljudske univerze). To je popolnoma nova institucija, nastala leta 1898. Ustanovitelj je Jurij Deherme, delavec-tipograf, kateri si je prešinjen od čino-rodega navdušenja za povzdigo in oplemenitev delavskega ljudstva izbral za geslo svojega zaslužnega delovanja: „Preroditi posameznika, da se izboljša socialni položaj“ (Regénérer l' individu pour améliorer l' état social). Leta 1896. je izšla prva številka njegovega časopisa „Coopération des idées“, kateri je vse gi-

banje pripravljaj in ki doslej izhaja kot tednik.

Leta 1898. spomladi je dal Deherme nalepiti v sv. Antonovem okraju v Parizu plakate, na katerih n. pr. čitamo: „Delavcem! Kakor vi, smo i mi delavci. Verujemo pa, da ima človeško življenje večje, trajnejše, vzvišenejše in manj težilne radosti, nego je življenje po gostilnah. Ali se hočete združiti z nami? Naša stremljenja so velika: resnico, krasoto, nravno življenje zahtevamo za vse. Hočemo, da se vsem omogoči, da bodo deležni tega, kar tvori pravo imetje človeštva, hočemo, da bi, kakor je solnce skupno za oči vseh, zasvetila i luč razuma vsem pametnim bitjem, hočemo pravo izobrazbo, katera ne prezira večine ljudstva, izobrazbo, katera ni delo in dobiček nekoliko ljudi, h kateri prispevati in katere deležni biti so poklicani vsi ljudje.“ Na ta oklic so se prijaviли zlasti delavski in učiteljski krogi, in kmalu se je zbralo 100 frankov, kar se je zdelo dovolj za začetek delovanja. V ulici Paul Bert na dvorišču neke hiše so najeli prostore za 22 frankov mesečno, kupili so dvoje starih miz, dvajset stolov

in dve petrolejni svetilki, table, in vseučilišče je začelo delovati. Vsak dan od 8. do 10. ure zvečer je bila seja, obstoječa iz treh delov; prvi je obsegal ocenjevanje pismenih nalog, ki so bile oddane, drugi predavanje često v obliki dialoga o poljubnem predmetu in tretji razgovor o predavanju samem. Tvarina za predavanje se je poglavitno črpala iz fizike, biologije, sociologije, in udeleževali so se jih profesorji visokih šol pariških, žurnalisti, zdravniki in odvetniki.

Dne 12. sušca 1899. se je sklenilo, da se naj ustanovi posebna družba za ljudsko vseučiliško izobrazbo (*Société des Universités populaires*). Takoj se je nabralo 15.000 frankov in s tem zagotovilo nadaljnje delovanje. Istega leta so bili skromni prostori nadomeščeni s prostornejšimi in primernejšimi. Članov prispevek znaša sedaj mesečno 50 centimov, članov pa ima družba 7000. Po vzoru te prve popularne univerze nastajajo podobne v drugih okrajih mesta. Družbi načeluje sedaj Gabriel Séailles, profesor filozofije na pariški Sorbonni, kateri je že bil poprej izmed najgorečnejših delavcev v društvu za

moralno delovanje (L' Union pour l' action morale), katero deluje z živo besedo in s spisi, izdava poseben mesečnik, deluje za povzdigo nравnosti in proti prenapetostim političnega strankarstva in socialnega materializma. To društvo je nastalo čisto neodvisno od omenjenih angleških družb za etično kulturo, je bilo bolj teoretiškega značaja, a je vedno skrbelo praktično za nравnostno povzdigo ljudskih vrst, kakor se to vrši baš v ljudskih univerzah. Ta družba je naperjena zlasti zoper nezdrave izrastke dnevne žurnalistike in deluje na to, da bi ideja miru med družabnimi sloji in celimi narodi zasigurala družabni blagor.

V pravilih popularnih vseučilišč je določeno, da mora vsaka univerza imeti:

1. dvorano za vseučiliška predavanja,
2. dvorano za predavanja srednješolske stopinje, muzej in večerne strokovne kurze,
3. glediško dvorano,
4. telovadnico,
5. pršno kopel,
6. govornico,
7. vedno odprto in pristopno knjižnico,
8. delavnice,
9. prostore za brezplačno zdravniško, pravniško in gospodarsko pomoč,
10. lekarno,
11. gostilno, pa brez opojnih pijač (restaurant de tempérance),
12. nekaj

sob, opremljenih z opravo, ki se dajo v najem mladim ljudem, 13. normalno šolo za izobrazbo ljudskih vzgojiteljev, 14. posebno pisarno za posredovanje dela, vzajemno zavarovanje i. t. d.

Razven tega se vrše poleti znanstveni in umetniški pohodi, obiskujejo muzeji in druge znamenitosti ter goji vedno pri tem družabni duh, katerega namen je omogočevati čili in dosledni stik med različnimi sloji naroda.

Leta 1900. končno se je v Parizu osnovala akcijska družba, katera namerava sezidati ljudsko palačo (Palais du peuple). Ta naj bi bila višek narodnih teženj moderne dobe, naj priča potomstvu o demokratični zavednosti in označuje socialno stremljenje sedanje dobe, kakor staroveški stavbarski spomeniki karakterizujejo grško in gotiške cerkve srednjeveško kulturo. Ljudska palača naj bi bila poslopje na ploskvi 3000 m², ki bi naj lahko vzprejela 20.000 posetnikov. Pritličje in podpritičje bi obsegali skladišča raznih nakupnih in konsumnih društev, kopališče, javno, vsakemu dostopno čitalnico, kavarno in gostilno. V sredi bi bilo ljudsko gledališče za 1500 gledalcev, kjer bi vzknila

nova umetnost, prostrana galerija, deleča gledišče od vrta, bi bila muzej. Na vrtu se bodo poleti prirejali koncerti, ondi bodo tudi posebni prostori za odmor, telovadbo in sploh vse, česar bo treba za telesno vzgojo mladine. V prvem nadstropju bodo prostori, kateri se bodo prepuščali posameznim delavskim društvom za njih namene; dalje knjižnica, čitalnica, zborovalnice, kjer se bodo ob večernih urah zbirali delavci, podnevi pa se bode tu poučevala mladina v predmetih srednješolske izobrazbe, ki bo marsikomu odprla pristop na visoke šole. Tako se bo uresničila integralna ljudska izobrazba. V drugem nadstropju bodo vzorne delavnice, kjer se bodo delavci vzpodbujali k tvorilni umetnostni delavnosti. Temu se pridružijo še razstave, in tako se bo delo umetnosti samo povečevalo s svojimi izdelki. Več smotreno upravljenih kemičnih in fizikalnih laboratorijev bo dopolnjevalo tehnično izobrazbo. V tretjem nadstropju končno bodo male sobice, opravljene s pohištvom, skupno razsvitljevane in kurjene, katere si bodo lahko poceni najemali mladi samski delavci. Akcija družbe velja 50 frankov, v odboru so možje slavnih

imen v literarnem in umetniškem francoskem svetu, med njimi sosebno odlični profesorji Sorbonne, kot: Aulard, Boutroux, Brochard in Buisson.

Tako tedaj popularne univerze tvorijo dandanes v Parizu družbe, kjer so se združili gmotni in prosvetni delavci, da bi zblížali družabne sloje in pripomogli do vzgoje ljudstva.

Delavec in mislitelj si tu podajata složno in prijateljski roke, gmotno in teoretično delo se vzajemno dopolnjuje v plemeniti tip človečnosti, posvečene z zavestjo prostosti in bratstva vseh posameznikov. Njih delo hoče biti širše, nego vseučiliške ekstenzije, to delo naj bi bila vsestranska vzgoja ljudstva in pronicajoči vpliv moralni in socialni.

Jako važno je, da bi prodiral duh znanstvene točnosti, trezne objektivnosti in brezpredsodnosti v ljudske vrste. Séailles jako dobro ocenjuje prednost znanstvene izobrazbe: Znanstveni duh nas osvobaja od nevednosti in prazne vere in vseh strahov, katere ta povzroča. Veda nas poučuje, da živimo na svetu, ki je podložen zakonom, kjer ne more nobena volja poljubno posegati v tek svetovne zgodovine in nam morda po-

vzročati kakšno zlo, katerega pogoji bi se ne nahajali v teh zakonih. Veda omejuje tisto, kar nam ni znanega, razgrinja nam realnost, katera ni več tajno brezdnno, odkoder lahko vstajajo pošasti in čudeži, ampak vsota pojavov, kateri z zakonito nujnostjo določajo drug drugega in sledijo drug za drugim.

Na podlagi znanstvenega spoznanja je človeku šele mogoče videti v bodočnost, in v tem je temelj človeške moči nad prirodo (*Avec la prévision la science donne la puissance*).

Ravnotako je gotovo, da znanstveni duh hkratu blagodarno vpliva na naziranje vsakega posameznika o npravnosti. Znanstveni duh nas varuje, da ne smatramo tega, v kar verujemo, za to, kar je, in česar si želimo, za to, kar bi moralo biti, zadržuje in kroti našo nestrpnost; navaja nas, da, kadarkoli kaj preiskujemo, polagoma in pazljivo nastopamo; nasproti našim predsodkom, strastem, nagnenjem, težnjam postavlja neosebno in brezpredsodstveno resnico — in tako je znanstveno delo najboljša šola proti vsakemu egoizmu.

Na drugi strani si je pa treba ujasniti, da veda ni nič absolutnega, je relativna,

ima meje, dane po človeški spoznavalni zmožnosti, in razven tega, da veda ni vse in da mora biti podrejena življenju. Človek ni samo zgolj razum, in veda je samo ena funkcija človeške življenjskosti. Človek je pred vsem volja, praktično bitje, ki hoče delovati in se uveljaviti, veda pa postaja pomenljiva in važna in učinkljiva baš v svojem razmerju napram človeškemu delovanju.

Veda je dragocena, ker nam odkriva prirodne zakone, pa ne da bi se udajali topi rezignaciji, neodvračljivemu fatalizmu, ampak da bi nam hkratu pripravila pot, kako se osvobodimo, kako si podredimo te zakone, da nam bodo služili, kako izmanjšamo bolest na svetu, posušimo solze, nasitimo glad, odstranimo bedo. Znanstveno izobraženi človek ne sme biti zgolj opazovalec, ki bi le analizoval, baš znanstveni duh mora sintetizovati, mora direktno posegati v tok svetovnih in človeških dogodkov in dejstev. Teoretična veda naj izmišlja nov red v človeškem življenju, kateri postaja princip delovanja, povzdiguje človeka in uresničuje na svetu dobro. Obrt in zakonodavstvo mora — služoč človeku — izpremeniti njegovo

naravno fizično in socialno okolico. Zlo samo, ki kot veriga spremlja vsak napredek človeškega duha, je mogočno vzpodbujalno sredstvo, da človek vztraja na poti napredka in neustrašeno koraka k zmagi dobrega.

Veda, to je trdno prepričanje popularnih univerz, ne sme biti ločena od življenja. Veda mora v zgodovinskem razvoju prispevati k napredku.

*

Ljudska predavanja češkega vseučilišča trajajo že peto leto in se razvijajo na radosten in mnogo obetajoč način. Na vseučilišču je izvoljen poseben odbor, kateremu je poverjeno prirejanje predavanj, katerega pravila je naučno ministerstvo odobrilo in kateremu to ministerstvo že od začetka daje letno podporo 6000 K, ki je bila leta 1904. zvišana na 7000 K. Odbor obstoji iz predsednika in podpredsednika, ki ju izvoli akademični senat, po dvoje zastopnikov imajo v njem bogoslovna, pravniška, zdravniška fakulta, dočim ima modroslovna fakulta štiri zastopnike. Polovico fakultnih zastopnikov izvoli akademični senat iz učiteljskih zborov

dotičnih fakult, polovico pa posamezni profesorski zbori. Odbor šteje tedaj enajst članov (podpredsednik je hkratu en zastopnik svoje fakulte). Odbor ima pravico prirejati posamezna predavanja ali pa tečaje predavanj v kraljevini Češki, drugod pa z dovoljenjem ministerstva.

Zunaj po deželi se z ozirom na nezadostno dosedanje državno podporo predavanja in tečaji (kurzi) lahko vršele, ako prosi za to kakšna korporacija v dotičnem kraju in če jamči za finančni prispevek, kakršen se odboru zdi zadosten. Predavanja sama so se baš na deželi prav dobro prijela. Posamezne korporacije (osobito učiteljska društva, izobraževalni pododbori sokolski, narodne Jednote, bralne in občanske bese, dijaška društva, javne čitalnice, često i združena društva v tistem kraju) požrtvovalno zagotavljajo finančna sredstva, posamezni mestni in okrajni zastopi se spominjajo često s posebnimi postavkami v letnem proračunu na poljudna vseučiliška predavanja. Pohvalno je v tem oziru treba omenjati zlasti mesta Karlín, Král. Vinohrady, Králové Hradec, Mladá Boleslav, Jičín, Unhošt, Rakovnick,

Turnov, Louny, Benešov, Plzen, Tábor, Domažlice, Vysoké Myto, Pardubice in druga.

Za sodelovanje z vseučiliščem se je leta 1904. prijavila tudi češka tehnična visoka šola v Pragi; s tem se bo skupina predavanj sistematično dopolnila. V bodočem šolskem letu se vseučiliški odbor za prirejanje ljudskih predavanj pomnoži z zastopnikom profesorskega zbora češke tehnike. Češka tehnična visoka šola v Brnu si je leta 1904. osnovala poseben odbor za prirejanje ljudskih predavanj, kateremu je ministerstvo doslej dalo podpore 600 K.

Do sušca 1902. se je izvršilo v Pragi 48 tečajev po šest predavanj, v katere se je zapisalo 4931 poslušalcev, ali 288 predavanj, katere je posetilo skupaj 29.586 poslušalcev; na deželi je bilo pa 60 predavanj, katere je obiskalo 11.542 poslušalcev. Povprečni obisk enega predavanja v Pragi je bil v tem začetnem času 102·8, na deželi pa 192·3.

Od začetka šolskega leta 1901./02. so se praški kurzi razširili na nekatera predmestja (Karlín, Liben, Vršovice, Smíchov, Král. Vinohrady, Žižkov), in sicer često vsled iniciative, izišle iz delavskih

krogov. Uspeh je nadkrilil vsa pričakovanja in je jamstvo povoljnega razvitka teh predmestnih tečajev v bodočnosti.

V Parníku pri Češki Trebovi sta se za delavstvo tovarne Herm. Pollacka in sinov oskrbela že dva kurza predavanj; oskrbela in plačala jih je tovarna. Tudi tovarna barona Ringhofferja na Smíchovu, ki je kupila večje število vstopnic in jih razdelila med delavstvo, je s tem pokazala, kako umeva namen ljudskih predavanj. Želeti je, da bi ti vzori (izšli iz lastne iniciative) našli obilo posnemovalcev.

V šolskem letu 1902/03. je priredil odbor na Češkem in Moravskem skupaj 189 predavanj, ki jih je posetilo 36.082 poslušalcev, tako da je bil povprečni obisk enega predavanja 180·3 poslušalcev. V šolskem letu 1903/04. število kurzov in poslušalcev neprestano narašča, kar je tem pomenljivejše, ker je odbor skoro popolnoma izključil posamezna predavanja in vpeljuje tudi na dežele sistematične kurze po tri do šest predavanj, ki mnogo bolj ustrezajo namenu dejanskega poučevanja. V šolskem letu 1901/02. so se ljudska vseučiliška predavanja raztegnila tudi na Mo-

ravsko: v Moravski Ostravi, Vitkovicah, Frenštatu p. R. in Novem Jičínu so bila prirejena predavanja ob ogromni udeležbi, ki je presenečala (v Moravski Ostravi na 1000 ljudi na enem predavanju), in se vrše v teh mestih odtelej redno vsako leto. Razven tega so se vršila ljudska predavanja tudi že dvakrat v Brnu in Vsetínu, enkrat v Jihlavi, Prostějovu in Kromerizu; za kurze so se prijaviili dalje Olomouc, Prerov in Hranice.

Na Češkem pa so doslej imela vseučiliško ekstenzijo naslednja mesta (nekatera po dvakrat do šestkrat): Benešov, Budejovice (štiri tečaje), Čáslav, Červený Kostelec, Český Brod, Domažlice, Holubice pri Kralupah, Horice, Hronov, Chocen, Chrudim (tri tečaje), Jabloné n./O., Jičín (pet tečajev), Kolín, Králové Dvur n./L., Králové Hradec (štiri tečaje), Kutná Hora, Kyšperk, Litomyšl, Lomnice n./Pop., Louny, Mladá Boleslav (tri tečaje in tri učiteljske tečaje, skupaj šest tečajev), Most, Náchod (tri tečaje), Nemecký Brod, Pardubice (dva tečaja), Parník pri Češki Trebovi (dva tečaja), Písek, Plzeň (tri tečaje), Rakovník (dva tečaja), Roudnice, Sedlčany (dva tečaja),

Slany (dva tečaja), Slatinany, Soběslav (dva tečaja), Tábor (dva tečaja), Turnov (dva tečaja), Upice, Unhošt, Vamberk, Vysoké Myto, Žatec.

Če se naj češka vseučiliška ekstenzija zdravo in organično razvija nadalje, je treba sotrudnikov in sistematične organizacije. Predavateljski krog se bo moral razširiti; želeli si bo, da bi se pod ščitom in vodstvom češkega vseučilišča na delo privzeli vsi, ki so pripravljani in sposobni prispevati za izobrazbo in npravstvenost naroda. Zlasti srednješolska ekstenzija, ki jo je naučno ministrstvo samo izprožilo, bi lahko že zadobila konkretno obliko. Odbor društva čeških profesorjev je dal letos mnogo obetajočo iniciativo za akcijo v tej smeri.

Dalje bo treba na deželi, kjer hrepenenje po stvarnem pouku in po izobrazbi radostno napreduje, ustanovljati za prirejanje ljudskih predavanj krajevne odbore, kateri postanejo središča predavateljskega delovanja v dotičnem kraju in ki ostanejo vedno v dotiki s praškim vseučiliškim odborom, osnovati in reformovati knjižnice, čitalnice, omogočevati umetniški užitek in povzdigovati umetniško vzgojo naroda.

Gotovo, tu nas čaka še mnogo dela, morda še vse. Naše narodno, družabno, politično, gospodarsko življenje si mora klestiti nova pota, ne smemo ostajati in zadovoljevati se v ustanovljenih šablonah in zastarelih oblikah, ko se ves svet okrog nas izpreminja in zanovo izobraža. Naše učiteljske Jednote, meščanske besede in sokolske Jednote imajo tu jako hvaležno in plodno polje za zaslužno delovanje; mnogo jih je spoznalo svojo nalogo in se lotilo dela, — da bi se jim še ostale pridružile z vneto in delavno navdušenostjo. Dijaštvo pa ima nalogo, da krepko vzpodbuja in zavedno pripravlja pot ter rahlja zemljo za to dokaj obetajoče delovanje, da probuja nemarneže, neti življenje delo in napor.

In osobito moramo imeti v mislih to, proti čemur se je v poslednjih časih pri nas pogosto grešilo v zaslepljeni lahkomyiselnosti: ne smemo odbijati delavskega ljudstva niti vsled stanovske domišljavosti niti vsled tega, ker se ne strinjamo z njegovim nastopom. Ne delajmo domoljubarske inkvizicije in ne izključujmo iz naroda tistih, katerim „češtvo ni razkošje in slast, ampak resna, pri-

rojena življenska dolžnost“, kateri napolnjujejo češke šole v pokrajinah, ki so v nevarnosti, in kateri hrepene mnogo bolj po izobrazbi, nego samozavestna polinteligenca. Češki narod je mal narod, in tip češkega človeka je mali češki človek — toda teh čeških ljudi so neštivilni polki, in če jih oborožimo z močjo umskega poznanja, npravstvene plemenitosti, življenske istinitosti, potem se uveljavi tudi prava volja resničnega naroda, potem si zagotovimo sami krasnejšo in pomenljivejšo bodočnost.

Prav je svetoval svojemu narodu Palacky: „Le tedaj si trajno zagotovimo svojo bodočnost, če bomo zmagovali in vladali z duhom.“ Da bi se v njegovem duhu posrečilo češkemu vseučilišču, da se vsaj deloma izpolni krasna misel Karla Havlička in uresniči v češkem narodu enotno kulturno društvo, ki si ga je želel, — Jednota Komenskega, katera „naj bi dala posameznim delom in udom našega narodnega telesa oči, razum, zavednost, duha — enotnega, celega, živega duha.“

*

Gospod profesor Drtina mi je laskavo dovolil posloveniti ta članek. Zadnji oddelek o vseučiliški ekstenziji na Češkem se glasi v Almanachu Slavie nekoliko drugače, ker ga je gospod profesor za „Naše zapiske“ predelal in izpopolnil s podatki iz najnovejše dobe. Iskrena mu zahvala.

Ant. Dermota.

Dodatek.

„Novo stranko“ so nazvali skrbni ljudje skupino mladih elementov, zbirajočo se na prijateljskih sestankih in razmotrivajočo vprašanje, kako bi se v obstoječih razmerah najuspešneje mogli udeležiti tako zvanega dela za ljudstvo. Razna sumničenja in podtikanja so letela na „Innominato“, kakor so zopet drugi nezaupneži krstili omenjeno družbo. Krožile so razne bajke — naivne in neutemeljene, ki se niso razpršile niti potem, ko je ta skupina stopila v javnost, ko si je bila odgovorila navedeno vprašanje.

Klic po univerzi na Slovenskem se vedno ponavlja. Zadoni in se iz-

gublja, pa je zopet mirno nad vodami. Tega klica ni dolžan nihče upoštevati, ker ga ne more nihče smatrati resnim. In res ga tudi nihče ne upošteva. Da se je toliko in toliko tisočakov odločilo za osnovo vseučilišča v Ljubljani — ali kjer že hočete, s tem ni še doprinešen noben dokaz o resnobi našega klicanja in zahtevanja. Kajti prvi predpogoj za osnutek in trajni in častni **obstoj** univerze na Slovenskem niso gmotna sredstva, ni denar, ampak duševni fond. Ljudje in znanstvena literatura sta prva in poglavitna činitelja pri rešitvi našega vseučiliškega vprašanja. Mogoče, da se v Ameriki ali v Franciji ali v Nemčiji lahko z dekretom oživo-tvori vseučilišče in da to vseučilišče potem tudi uspeva, če je gmotno dobro podprto. Kajti Angleži in Francozi in Nemci so veliki narodi, ki imajo na razpolago duševnih in gmotnih sil. Pri nas, v malem narodu je pa drugače. Gmotne strani dobrega vseučilišča — in le za tako nam gre; vseučilišča, ki ne bi bilo zmožno tekmovati z inorodimi, nam ni treba, ker nam bi več škodilo nego koristilo — ne bomo sami zmagovali, vsaj ne v doglednem času.

Pač pa imamo tako duševno moč v sebi, katera si bo, če se razvije in dozori, izsilila priznanje tudi drugod in katera bi tudi edina mogla izsiliti od merodajne strani, da se nam dá vseučilišče. Zato nam je v prvi vrsti marjeto, da razkrijemo doslej zanemarjeno svojo duševno sposobnost in jo vsestranski izpopolnimo; s tem si vstvarimo pogoje za svojo znanstveno literaturo, vzgojimo si ljudi, ki bodo uživali to literaturo; ko imamo pripravljeno literaturo in ljudi — imamo šele podlago za svojo zahtevo po vseučilišču na Slovenskem.

Kazati na to, koliko smo Slovenci že dali slavnih učenjakov, ki so svoje življenje in delovanje posvetili in žrtvovali drugim narodom na raznih vseučiliščih in ki so že umrli, se ne pravi dokazovati potrebo vseučilišča na Slovenskem, ampak k večjemu le tisto duševno energijo, zmožnost, katere je baš v Slovencih od nekdaj bilo razmeroma v obilju, če se primerjamo z drugimi narodi. Ta energija, ta zmožnost, primerno in pametno organizovana in razvita, bi šele morala dokazati potrebo vseučilišča na Slovenskem, in jo

bode tudi dokazala. O tem niti ne dvomimo. Ampak zbrati se mora in konsolidovati in z njo pametno gospodariti.

Univerze torej nimamo in je v „par letih“ še ne dobimo, ker si je ne moremo izsiliti. Pri tem ne kaže zidati na slovensko politiko in slovenske aktivne političarje; ako bi na to sredstvo mislili in računali, bi se všteli. Da bi nam naši narodnostni nasprotniki šli v tem na roke, tega tudi ne meni nihče. Katastrof in čudežev pričakovati — — skrajni čas je že, da se sploh otresemo te prazne vere, te razvade, ki podpira le našo zložnost in naše brezdjelje . . .

Kaj nam tedaj še preostaje?

Preostaje nam najzanesljivejša pomoč: *vera in zaupanje v lastno svojo moč, v svojo energijo, v svoje delo. Sami se uveljaviti, to je naša naloga; nič se zanašati na tujo pomoč, ko vemo, da je ne dobimo!*

Ako nimamo svoje univerze, iz katerere bi prihajal naš inteligentni naraščaj, ako ga moramo pošiljati na tuja vseučilišča, kjer se mu milostno prepušča prostor za ali pred durmi: kdo nam pa more braniti, da ne bi že sedaj svoje

moči razvili in uveljavili doma med ljudstvom? Nihče nas ne more ovirati v tem, da začnemo pripravljavno delo za bodočo učeno univerzo za sedaj z ljudsko univerzo. In poleg drugih sredstev za uresničenje ideje ljudske univerze — nekakšne vseučiliške ekstenzije tedaj — najuspešneje lahko uporabljamo *poljudno-znanstvena predavanja*.

To je bil najvažnejši namen, katerega so v prvi vrsti želeli tisti, ki so „snovali novo stranko“, in preko katerega so hoteli nadaljevati, uporabljajoč še druga sredstva.

V svrhu realizovanja tega namena je bilo treba informacije in orientacije, imamo-li na razpolago porabnih predavateljev, oziroma sploh sotrudnikov? in ali bodo isti prodrli med našim ljudstvom v naših razmerah?

Zanimljivo dejstvo se je tu pojavilo: računati in opreti se je mogla tista skupina ljudi samo na mlajše in najmlajše inteligente; starejša, sedaj prevladujoča generacija se je pokazala bodisi trhleno ali pa poraslo z mahom, tako da je bila neporabna. In ta skupina mlajših in najmlajših je takoj v

začetku izpoznala, da če hoče kaj doseči, da mora zidati samo s svojimi močmi in se zanašati samo nase. Pomoči od nikoder ni! In to je bilo zdravo.

Potem je bilo treba ugotoviti neko smer celemu postopku. Stopati v vodo sedanjih vladajočih političnih strank — tega niso smeli. S tem bi bili pokopali smer in idejo in si po nepotrebnem že iz začetka nagomilili na pot celo vrsto predsodkov in neutemeljenih pomislekov. Precej točno je bila ta smer izražena z besedo protireakcionarna. Reakcionarci se dobe v vseh strankah in strujah; treba se jih je takoj prvotno otresti, da se ne oklepajo zdravega pokreta s svojimi račjimi kleščami. A samo taka negativna določitev smeri bi se zdela premalo jasna. Zato se je precizovala še striktnije, pozitivno: *Smo proti reakciji. Hočemo biti boljši in popolnejši, nego so naši reakcionarci. Dokazati hočemo svojo resno voljo z delom. V delu hočemo biti boljši od reakcionarcev. In v življenju.*

*

Prilika je prišla — stopili so med ljudstvo. Takoj s celim ciklom predavanj. V Logatcu je bilo prvo predavanje, ki je izizšlo iz te mlade skupine, dne 7. svečana 1904. S tem je bil led prebit, in na Slovensko je bila vpeljana novota javnih poljudnih predavanj v ciklih po deželi.

Kako so sprejeli to novoto?

Če pomislimo, da so bili sami mladi ljudje, ki so preko oficjelne javnosti šli na svoje delo s trdnim ciljem pred seboj, ljudje, ki so bili takorekoč popolnoma nepoznani širši javnosti, ki so si sami klestili novo pot, smatramo lahko ta sprejem prijaznim in ugodnim. Računa se tedaj lahko na uspeh. Drugi tečaj predavanj se je začel na Selcih nad Škofjo Loko dne 10. malega travna, tretji pa v Zagorju na Notranjskem istega dne.

Vmes so se vršila posamezna predavanja v Dražgošah nad Železniki, v Velesovem in v Zagorju ob Savi.

Sledeči obrazec nam predočuje začetek dela in začasni uspeh.

Kraj	Štev.	Datum	Naslov predavanja	Predavatelj	Št. poslušalcev	Debata po predavanju, vprašanja, o čem	Stan poslušalcev
L o s r a t e c	1	7. febr.	O sodišču. Kakšen naj ne bo človek pred sodiščem	Dermota	25	Iz civilnega prava, lastnina, posest	kmetje
	2	21. febr.	O kazenskem pravu in postopku	dr. Ravnihar	45	Iz civ. prava, o komasaciji	"
	3	6. marca	O prihodnjem socialnem razvoju kmetkega in obrtnega stanu	dr. Novak	50	O predmetu	"
	4	20. marca	Infekcija in desinfekcija	dr. Stojc	50	"	kmet. in obrt.
	5	4. aprila	O Japoncih	R. Kenda	150	"	"
	6	17. aprila	O alkoholizmu	dr. Robida	38	"	"
	7	8. maja	O vplivu vode na površje zemlje	I. Franke	80	"	"
Dražgoše	1	19. marca	O sodišču. Kakšen naj ne bo človek pred sodiščem	Dermota	35	Iz civ. in kaz. prava	kmet. (mlajši)

1	10. aprila	O prisegi pred sodiščem	dr. Ravnihar	65	O predmetu	kmetje
2	24. aprila	O raznih volilnih pravicah	dr. K. Vodušek			"
3	8. maja	O Japoncih	R. Kenda	60	O rus. jap. voj.	"
4	29. maja	O alkoholizmu	dr. Robida	62		"
5	19. junija	O vplivu vode na površje zemlje	I. Franke	70		"
1	10. aprila	O kaznih	dr. Novak	70	O predmetu	kmetje
2	8. maja	O prisegi pred sodiščem	dr. Ravnihar	70		"
3	29. maja	Kako se je ravnati pri poškodbah	dr. Stojc	130	Praktična vprašanja	"
1	8. maja	O državljanskih pravicah	F. Gärtner	80		kmetje
1	23. maja	O poeziji za proletarce (Ada Negri)	I. Franke	100		organizovani delavci

Vseh predavanj se je doslej izvršilo 18, katera je posetilo skupaj 1180 poslušalcev in poslušalk, tako da jih pride povprečno 65·5 na eno predavanje. Tega začetka, dasi je skromen, se predavateljem v naših razmerah ni treba sramovati. Nasprotno: če bi bil tudi še skromnejši, bi lahko pokazali nanj s ponosom. Kajti storili so to sami od sebe in sami iz sebe uvidevajoč, da so razmere rodile tako potrebo. Naglašati se pri tem mora, da med predavatelji ni bilo še nobene formalne organizacije, da se bo ta šele osnovala v obliki društva Akademije; predavatelje in sploh to skupino mladih je medsebojno vezala samo skupna ideja o potrebi ljudskih znanstvenih predavanj pri nas. Prostovoljno in radi so se podvrgli velikemu „narodnemu davku“. Ta predavanja, katera so se izvršila od svečana pa do rožnika letošnjega leta, so imela zlasti namen: 1.) da se preizkusi terén in razmere, je-li to podjetje pri nas mogoče izvesti z uspehom, in 2.) da se dokaže, da se bo pozneje, ko bo formalno društvo osnovano (do jeseni tega leta), to delo gotovo na širši in trdnejši podlagi posrečilo, — izkratka

3.) da se dokaže s temi uvodnimi predavanji potreba društva Akademije in da ima ta skupina mladih pravico vsled tega zahtevati od vse slovenske javnosti, da jih ne ovira v ti dobri stvari.

Vse to troje je sedaj dokazano. Predavatelji in cela javnost naj iz tega dokaza izvajajo posledke za nadaljevanje zapričete delo, — pa bomo imeli, dasi v morda ponižnejši obliki nego drugod in nego bi bila državna univerza, *svoje domače slovensko vseučilišče, čigar duševni zakladi bodo vsem odkriti in pristopni. To pa bodi in bode uvod za pravo akcijo, da nam bo država prisiljena dati slovensko univerzo!*¹

¹ Kdor si želi pojasnil glede cele akcije radi ljudskih predavanj na Slovenskem, izvoli se obrniti na gosp. dra. Vlad. Ravniharja v Ljubljani, Cigaletove ulice.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJILNICA

00000481863